XX ASR BOSHIDAGI O‘ZBEK AYOLI JADIDLAR NIGOHIDA

Sariyeva Dilobar

Received: 02.11.2025
Revised: 03.11.2025
Accepted: 04.11.2025

Kalit so‘zlar:
jadid adabiyoti, ayollar obrazi, ma’naviy uyg‘onish, ozodlik, ma’rifat, millat, Fitrat, Cho‘lpon, Qodiriy, Hamza.

Annotatsiya. Jadid adabiyoti o‘zbek xalqining ma’naviy uyg‘onish davrida shakllangan, millatni jaholatdan ozod qilish, ma’rifat, ilm va erk yo‘lida birlashishga da’vat etgan yangi davr adabiyotidir. Ushbu adabiyotda ayol obrazining badiiy talqini tubdan o‘zgardi. U endi faqat oilaviy sadoqat va muhabbat timsoli emas, balki milliy o‘zlikni anglash, jamiyatni ma’rifat sari yetaklovchi kuch sifatida tasvirlanadi. Mazkur tezisda jadid adabiyotidagi ayollar obrazining g‘oyaviy-badiiy mohiyati va ularning milliy tafakkurdagi o‘rni yoritiladi.

O‘zbek adabiyoti tarixida ayol obrazi qadimdan muhim o‘rin egallagan bo‘lsa-da, jadid davrida u mutlaqo yangicha ma’naviy mazmunga ega bo‘ldi. Jadidlar ayolni millat taqdiri, uning kelajagi bilan chambarchas bog‘liq deb bildilar. Shuning uchun ular asarlarida ayolning ma’rifatli, o‘qimishli, jamiyatda faol o‘rin egallovchi shaxs sifatida tasvirlanishiga alohida e’tibor qaratdilar.

Abdulla Qodiriy o‘zining “O‘tkan kunlar” romanida Kumushbibi obrazini yaratish orqali o‘zbek ayolining ichki dunyosi, or-nomusi, vijdoni va muhabbatda mustaqil tanlov qilish huquqini badiiy tarzda ifodaladi. Kumush obrazi o‘z davridagi ko‘plab ayollar uchun orzu-umid va jasorat ramzi sifatida talqin etiladi. Qodiriy orqali ayol siymosi millat sha’nining ko‘zgusiga aylanadi. Cho‘lpon ijodida esa ayol obrazining ruhiy dramatizmi yanada chuqurroq tahlil etiladi. Uning “Kecha va kunduz” romanidagi Zebi o‘z muhabbati va vijdoni uchun kurashayotgan, ichki ozodlik istagida yashayotgan ayoldir. Cho‘lpon Zebi orqali erk, muhabbat va insoniylikning bir-biriga uyg‘un qiyofasini yaratadi. Bu asarda ayol nafaqat jamiyatning jabrdiydasi, balki ozodlik orzusi bilan yashaydigan inson sifatida gavdalanadi.

Fitrat o‘zining “Oila” asarida ayolni jamiyatning ma’naviy poydevori sifatida ko‘rsatadi. Uning fikricha, ayol tarbiya bergan farzand millatning ertangi kunidir. Shu sababli, ayolning ta’limli va ongli bo‘lishi millat istiqbolining garovidir. Fitrat g‘oyalarida ayol erkinligi ma’rifat bilan chambarchas bog‘liqdir — u erkni faqat siyosiy emas, balki ma’naviy hodisa sifatida tushunadi.

Hamza Hakimzoda Niyoziy esa o‘z dramatik asarlarida (xususan, “Zaharli hayot”, “Boy ila xizmatchi”) ayollarning ijtimoiy tenglik va huquq uchun kurashini yoritadi. Uning asarlarida ayollar jamiyatdagi illatlarga qarshi kurashuvchi, o‘z taqdirini o‘zgartirishga intiluvchi faol shaxslar sifatida gavdalanadi. Hamza ayol obrazini nafaqat ijtimoiy, balki axloqiy jihatdan ham yangicha talqin etgan ijodkordir.

Bu asarlarning barchasida ayol obrazining markazida ozodlik, ma’rifat va vijdon

g‘oyalari turadi. Jadidlar uchun ayolni uyg‘otish — millatni uyg‘otish deganidir. Chunki ayol jamiyatning ma’naviy asosi, oilaning qalbi, xalqning madaniyatini saqlovchidir. Shuning uchun jadid adabiyoti ayol obraziga yangicha, milliy uyg‘onish ruhi bilan qaradi.

Jadid adabiyotida ayollar obrazi o‘zbek milliy tafakkurida yangi davrni boshlab berdi. Bu obrazlar orqali yozuvchilar jamiyatda ayolning ijtimoiy, ma’naviy va intellektual mavqeini oshirish g‘oyasini ilgari surdilar. Kumush, Zebi kabi obrazlar o‘zbek ayolining uyg‘onish, erkinlik va insoniy qadrni his etish jarayonini ifodalaydi. Demak, jadid adabiyotidagi ayol siymosi — bu milliy uyg‘onishning badiiy ifodasi, ayolni uyg‘otish orqali millatni uyg‘otish g‘oyasining timsolidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Abdulla Qodiriy. O‘tkan kunlar. Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 2018.
2.Cho‘lpon. Kecha va kunduz. Toshkent: Sharq, 2019.
3.Fitrat A. Oila. Toshkent: Ma’naviyat, 2000.
4.Hamza H. Niyoziy. Tanlangan asarlar. Toshkent: Fan, 1989.
5.Karimov B. Jadid adabiyoti va milliy uyg‘onish g‘oyalari. Toshkent: TDPU nashriyoti, 2015.
6.Jo‘raeva N. O‘zbek ayoli obrazining badiiy talqini. Toshkent, 2020.